

Geografie sídel – města (2.)

VZNIK A VÝVOJ MĚST

V současném světě *představují města neopominutelný fenomén lidské společnosti*, jen obtížně představitelná je možnost přemýšlet o lidském světě bez měst. Města představují centra:

- *politické moci,*
- *průmyslové síly,*
- *vyššího vzdělání,*
- *technologických inovací,*
- *umění a kultury,*
- *medicíny.*

Města jsou velkými trhy, centry specializace a vzájemného ovlivňování, zdroji inovací a informací, zajišťují služby, umožňují sportovní vyžití a zábavu. Města jsou také středisky kulturního života. Jednoduše lze konstatovat, že města tvoří kostru společnosti.

Přítom vzestup významu měst představuje v historii lidstva poměrně *nový, moderní, aktuální fenomén* – vyjdeme-li z úvahy, že lidské komunity existují už zhruba 200 tis. let, je nutné uvést, že do měst se neseskupovaly po převážnou část své existence – 190 tis. let proběhlo, aniž by vznikla města.

První přechodná sídla vznikla v souvislosti se *vznikem a šířením zemědělství* (nástup tzv. neolitické revoluce), zhruba v době *před 10 tisíci lety* (tj. 8 – 7 tis. let př.n.l., nejdříve v regionu tzv. „Úrodného půlměsíce“). Po dobu několika tisíc let však tato sídla měla formu *vesnic* (malá sídla, totožné množství majetku a stejný společenský status obyvatel, neexistence žádné správy - administrativní autority = *rovnostářská společnost*).

V jihozápadní Asii („Úrodný půlměsíc“) se *zhruba před 7 - 5 tis. lety začala zemědělská společnost více členit* - zavedení rozsáhlejších zemědělských prací, v jejichž důsledku vznikl nadbytek potravy, zavedení zavlažovacích systémů. V důsledku toho došlo ke:

- *specializaci činností* (farmáři, správní činnosti, řemesla, vznik obchodu, ...),
- *vznik sociálních nerovností* (různá velikost domů, objevily se správní budovy a dílny, někteří lidé začali vlastnit více majetku).

V důsledku toho také došlo k *diferenciaci sídel*:

- některé vesnice *rostly rychleji* než jiné,
- zároveň se *výrazněji specializovaly* (a vykonávaly tak určité specifické činnosti pro širší okolí),

Tímto způsobem došlo ke *vzniku měst* a současně s tím vyvstala *potřeba vzniku centrální moci, která převzala kontrolu (vliv) nad určitým územím i se skupinami sídel*. Tento proces je možné označit jako počátek *vzniku států* (vznik několikastupňové hierarchie vesnic a měst). *Vznik prvních států je těsně svázán se vznikem prvních měst.*

Rovnostářská (egalitářská) společnost zanikla a byla nahrazena *společností stratifikovanou*, v níž působily přinejmenším různé *skupiny osob* (duchovní, kupci a obchodníci, správci a

vládci, vojáci, zemědělci, řemeslníci, otroci).

Období před 7 000 – 5 000 lety je označováno jako formativní éra, a to jak z hlediska:

- **vzniku států,**
- **procesu urbanizace.**

Oba tyto procesy probíhaly v jihozápadní Asii patrně *současně* – výsledkem byl ke konci období vznik **Mezopotámie**, velkého státu v nížině řek *Tigris a Eufrat*, státu s mnoha *městy* (např. Ur, Babylon, Akkad, Assur, Ninive, Tell el Obeid).

Vedle *organizačních důvodů* (jež vyplynuly ze zavedení rozsáhlých *zavlažovacích systémů* - sjednocení rodových společenstev za účelem společné výstavby, údržby a využívání zavlažovacích zařízení) k *dalším důvodům vzniku měst* podle některých autorů patří i:

- *organizace výběru daní a poplatků* z území, jež bylo ovládáno městem;
- *potřeba ochrany před nepřáteli* (výstavba opevněných hradeb).

Už tato starověká města měla několik různorodých *funkcí* – stala se:

- *centry moci* = tvořila hlavní centra prvních státních entit na světě;
- *náboženskými centry* = jejich moc se šířila přítomností duchovních, chrámů a svatyní; mnohá starověká města byla *teokratickými centry*, neboť pozice jejich vládců byla odvozována přímo od boha (boží král);
- *ekonomickými centry* = sídlily v nich hlavní trhy, na nichž působili bohatí kupci, vlastníci pozemků a dobytka, obchodníci apod.;
- *centry vzdělání* = mezi jejich obyvatele patřili i učitelé a filosofové;
- *centry řemeslné výroby* = sídlily v nich rukodělné řemeslnické dílny, jež přitahovaly nejlepší řemeslníky a vynálezce z okolí.

Starověká města lze proto pokládat za základní body jejich kultury a společnosti, za ústřední body moci, vlivu a difúze změn.

Vznik měst neproběhl ve všech částech světa ve stejném okamžiku:

- **Mezopotámie a sousední území** – zde vývoj proběhl jako první, vznik měst lze časově zařadit do období před cca 6 tis. roky;
- **údolí Nilu (Egypt)** – formativní éra zde nastoupila před cca 5 tis. roky (rámcově o tisíc let později než v Mezopotámii);
- **Čína (údolí Wei-Huang) a údolí Indu** – vznik měst proběhl v těchto oblastech zhruba současně, rámcově před cca 4,5 tis. roky;
- **středomořská Evropa** – cca před 4 tis. roky;
- **v ostatních částech světa (Střední Amerika, ostatní Afrika)** nastoupila urbanizace později – viz obr. 17.3, *Human Geography (Blij)*, s. 230 – naskenovat!!!

Velikost starověkých měst lze pouze odhadovat. Města podle současných měřítek patrně nebyla příliš velká, *města v Mezopotámii a v Egyptě* měla po 2 000 let trvajícím vývoji patrně *jen mezi 10 a 15 tis. obyvateli* – to je podle odborníků *maximální velikost, jež mohla být udržena* prostřednictvím stávajících systémů získávání a distribuce potravin a sociální organizace (ač podle některých jiných zdrojů měl např. Babylon už tehdy více než 100 tis. obyvatel).

Je nutné si uvědomit, že města v dané době představovala geografickou výjimku v naprosto převládající venkovské (zemědělské) společnosti.

DIFÚZE MĚST A MĚSTSKÉ KULTURY

Města a městská civilizace se z Mezopotámie šířila několika směry:

- otázkou zůstává, zda vznik měst v údolí Nilu (Egypt) byl výsledkem expanze nebo nezávislého vývoje (např. města Hierakonpolis, Thynis, Memfis, Théby, Kahún, Fayúm aj.);
- Fénicie – hlavní funkcí fénických měst byl *námořní obchod*, Feničané působili v oblasti celého Středoziemního moře, k nejznámějším městům patří Tyr, Sidón aj., z dalších Feničany založených měst lze uvést např. Kartágo, Cádiz;
- jistý je vznik rozvinuté Minojské civilizace (hlavní město Knossos bylo základem systému měst) na středomořském ostrově Kréta zhruba před více než 3 500 lety;
- Řecko
V době zhruba před 3 tis. lety Řecko patřilo k *nejvíce urbanizovaným oblastem světa*. Cca v letech 600 – 500 př.n.l. byla v Řecku rozvinuta síť s *více než 500 městy*, a to nejenom na pevnině, ale také na četných řeckých ostrovech, jež byly vzájemně propojeny námořními obchodními trasami. Jejich prostřednictvím také *Řekové šířili fenomén měst a městského života po celém Středomoří*.
Nejvýznamnějšími řeckými městy byly často soupeřící *Atény* a *Sparta*, dále např. Trója, Mikény, Olympia, Delfy, Milét aj. Atény byly svého času *největším městem světa* (podle odhadu měly 250 tis. obyvatel).

Znaky řeckých měst:

- každé město mělo *acropolis* (chrám na vršku uprostřed města),
- každé město mělo *veřejná místa* – otevřená, čtvercová náměstí (tzv. *agora*), později byla agora využita ke *komerčním aktivitám* (trh),
- v řeckých městech stála také *divadla* a další významné budovy,
- *životní podmínky většiny lidí však byly bídné* (nedostatečné zdravotní a hygienické podmínky, otroci).

Narozdíl od městských civilizací, jež se rozvíjely souběžně (Čína, jižní Asie, Střední Amerika), měla řecká *globální dopad* – *Řekové* převzali městské tradice *jihozápadní Asie*, inovovali je a předali „štafetu“ *Římanům*, kteří městskou kulturu rozšířili do *celé západní Evropy*. Odtud se koncept městského života rozšířil do *celého světa* prostřednictvím kolonialismu a imperialismu.

Všechna města od Washingtonu po Canberru tak dnes vykazují stopy řecko-římské městské kultury.

- Římská říše
Rozvoj měst na Apeninském poloostrově nezačal od nuly, již před vznikem Římské říše zde města zakládali *Etruskové* – jejich města se rozkládala v oblasti od Toskánska po Pádskou nížinu.

Narozdíl od Řeků se Římská říše nerozkládala pouze na středomořském pobřeží, ale zahrnovala též *rozsáhlé oblasti ve vnitrozemí Evropy a v severní Africe*. Římský městský systém byl dosud *nejrozsáhlejší*, hlavní město *Řím* bylo vrcholem *hierarchie sídel velikostně kolísajících od malých vesnic až po velká města*. Ve vrcholném období dosáhl

Řím na starověké časy nevídané velikosti – měl až *1 mil. obyvatel*. Propojení jednotlivých měst celé říše umožňovala na danou dobu dokonalá *dopravní síť*, zahrnující *řeky, moře a silnice* (řada tras kudy byly vedeny, slouží dopravním účelům dodnes, avšak v podobě dálnic).

Římané založili velké množství měst, z nichž mnoho zůstalo zachováno *až do současnosti* – jako příklady lze uvést *Colonia Agrippina (Köln)*, *Argentoratum (Strasbourg)*, *Vindobona (Wien)*, *Aquincum (Budapešť)*, *Barcino (Barcelona)*, *Massilia (Marseille)*, *Parizorum (Paris)*, *Londonium (Londýn)* aj.

Na vzhledu římským měst je jasně *zřetelný řecký vliv*:

- Římané převzali *pravoúhlý model uspořádání* řeckých koloniálních měst (ve stísněných podmínkách byl samozřejmě modifikován);
- otevřený trh získal podobu tzv. *fora* (sg. forum) – ohnisko veřejného života;
- Římané podobně jako Řekové stavěli divadla, tzv. *stadia* (sg. stadium) (největší z nich Koloseum v Římě), ta kromě divadelních představení sloužila k závodům, válečným hrám, slavnostem, ...

Římské město bylo místem *kontrastů* – *na jedné straně*:

- monumentální budovy, působivé vily,
- prostorné třídy,
- důmyslné akvadukty a veřejné lázně,
- systém kanalizace apod.

avšak naproti tomu byl Řím také *bydlištěm nejchudších lidí* včetně otroků bydlících ve velmi nuzných, přeplněných obydlích.

▪ Úpadek měst ve středověké Evropě

Pád Římské říše byl spojen s *rozpadem jejího městského systému a s úpadkem mnoha měst*.

▪ Rozvoj měst v jiných částech světa

- *Čína* = rychlý růst měst, *Xian* byl znám jako Řím východní Asie;
- *západní Afrika* = zde se tradice obchodních města rozvíjela zejména podél *jižního okraje Sahary*, kolem roku 1350 bylo nejdůležitějším městem *Timbaktu*;
- *horní tok Nilu* = nejvýznamnějším centrem bylo město *Meroë* (hutnictví – zbraně);
- *Amerika* = *Mayská civilizace* (Yucatan a okolí), větší města vyrostla pravděpodobně v Mexické plošině (největším městem předkolumbovské Ameriky bylo *Mexico*), Aztécké hlavní město *Tenochtitlán* (pravděpodobně přes 100 tis. obyvatel).

MODELY (TYPY) MĚST

Přes značnou odlišnost měst v různých částech světa (románská, středověká, renesanční Evropa, Indie, Čína, ...) se objevily pokusy vytvořit *obecný model vývojových fází měst*, který by se pokusil charakterizovat *společné rysy* měst různých historických epoch a různých společností.

▪ **Preindustriální města (Primate cities)**

Vše, o čem jsme dosud hovořili (Mezopotámie, Řecko, Řím, středověká Evropa, Čína, Indie, ...) bývá řazeno mezi tzv. preindustriální města.

Uvádí se, že všechna města preindustriální epochy *sdílela určité základní charakteristiky*, ať už ležela ve středověké Evropě, západní Africe, východní Asii, v islámské kulturní oblasti nebo v Americe. Města si byla do určité míry podobná svým vzhledem, funkcí a atmosférou.

Znaky:

- města *nebyla velká* (podle moderních standardů),
- *dominance měst* v sídelním systému,
- vliv měst byl zdůrazněn *skupinami religiózních a správních budov v jejich centrech*, rozlehlostí a bohatstvím těchto budov,
- *bohatí a mocní* bydleli v blízkosti center měst (centrum bylo relativně bezpečné),
- na předměstích a někdy i za hradbami bydleli *méně privilegovaní, chudí a nepatříční*.

Kritika modelu:

- *ne všechna preindustriální města byla strukturována daným způsobem*, např.:
 - *muslimská města* = v centru byla sice působivá mešita, ale okolní bydlení bylo méně variabilní než v Evropě, obchod a řemesla byly koncentrovány na *bazaru*, který nemá v evropských městech žádnou obdobu),
 - *teokratické státy střední Ameriky* = centra měst s velkými chrámy sloužila jako slavnostní, obřadní místa, kde se v průběhu obřadů nacházely tisíce lidí, ale ve zbývajícím čase byla liduprázdná,
 - *africká města* = středům měst nedominovaly žádné náboženské či vládní (správní) stavby;
- někteří autoři tvrdí, že tzv. preindustriální města různých dob (Řím, středověká Evropa) a různých oblastí (Afrika, jižní Asie, Čína) byla *tak odlišná, že v žádném případě nemohou být seskupena dohromady*;
- *nepřesnost termínu „preindustriální“*, neboť některá preindustriální města měla „průmysl“ - nebyl to sice průmysl v moderním slova smyslu, nicméně výrobní činnosti byly v těchto městech zastoupeny, zejména např. v *Japonsku* nebo v *Indii*. Podniky byly sice malé, ale zato byly často velmi početné.

Z toho důvodu se někteří geografové *vyhýbají termínu preindustriální*:

- zcela,
- jiní ho používají pouze pro označení západních měst v době před průmyslovou revolucí.

▪ **Moderní západní města**

Přerod středověkých měst do moderní podoby probíhal *postupně*, v několika *fázích*:

– **Obchodní, kupecké město (Mercantile City)**

Vznik a rozvoj těchto měst byl spojen s nástupem *koloniální éry*, která do západní Evropy začala přinášet *oživení a rozkvět*. Z toho důvodu se uvedené změny projeví nejprve ve městech na *pobřeží Atlantského oceánu*.

V průběhu 16. a 17. století se obchodní města jako např. *Amsterdam, Antverpy, Kodaň, Londýn, Lisabon a další* stala **uzly rozvíjející se globální sítě regionálního, národního a mezinárodního obchodu**. Síla tehdejších společností byla tak velká, že byly schopné *zakládat nová sídla ve vzdálených zemích* (odkaz na přednášku k migracím – zejména vznik obchodních stanic, sídel spojených s plantážemi v tropech a subtropích apod.). Tímto způsobem byla založena např.:

- koloniální města v *Severní Americe*,
- Dakar, Kapské Město a Lourenco Marques (nyní Maputo) v *Africe*,
- Madras (nyní Chennai) a Hong Kong v *Asii*,
- *a mnoho dalších* především na pobřeží.

– **Průmyslové město (Manufacturing City)**

Průmyslová revoluce, jejíž nástup začal být v některých částech Evropy citelný v *poslední čtvrtině 18. století*, již mnohá evropská města zastihl v období rozmachu (kolonialismus, zámořský obchod). To však nebylo nic proti „*lavině*“ *změn*, jež v následujícím období zcela změnila podstatu městského života.

Města se musela rychle **přizpůsobit**:

- rychle rostoucímu *průmyslu* (vynález a zavedení *parního stroje*) – průmysl je založen na velkovýrobě a využívá velké množství pracovních sil – to vede k intenzivní a rychlé *koncentraci průmyslové výroby*, jež vyžaduje ohromné množství pracovních sil!!!,
- výstavbě *obytných domů* pro zvyšující se počty dělníků (rozvoj průmyslu vyvolal rozsáhlé **migrační přesuny** obyvatelstva nejen do existujících měst, ale i do všech nově vzniklých průmyslových měst),
- rozvoji *dopravních systémů*.

Důsledkem výše uvedených procesů byla **prostorová expanze měst**.

Průmyslová města vznikla nejprve ve *střední Anglii (Midlands)* a brzy poté také v *západní Evropě*.

Některá města (např. Paříž, Amsterdam a mnoho dalších) si *uchovala* charakter svých historických center, v jiných byly tyto části zcela *rozbořeny*. Vzhled měst připomínal neuspořádanou **změť různých funkcí a činností**:

- soukromé domy byly pohlceny průmyslovými podniky,
- otevřené prostory se změnilly na skládky odpadků,
- elegantní domy byly přeměněny na přelidněné slumy,
- městské čtvrtě byly rozděleny výstavbou železničních tratí (násypy),
- systémy kanalizace a zásobování vodou nebyly přiměřené tak velkému počtu obyvatel a byly často znečištěné či kolabovaly.

Na základě uvedeného lze konstatovat, že **životní a pracovní podmínky byly děsné** – dětská práce, otrěsné hygienické podmínky, znečištěný vzduch a voda, špinavé saze pokrývaly města („black towns“ ve střední Anglii), ...

Situace v průmyslových městech Nového světa byla patrně trochu lepší.

Časem se podmínky v evropských průmyslových městech zlepšily, a to zejména v důsledku:

- vládních zásahů,
- legislativních změn,
- zavedením *městského plánování a zónování*,
- uznání *pracovních práv* dělníků apod.

Hlavní znaky průmyslových měst:

- *rychlý růst počtu měst a počtu jejich obyvatel* (viz údaje v tab. 1),
- městský fenomén zasáhl *všechny oblasti světa*,
- *města rychle plošně rostou* a pohlcují v blízkosti ležící sídla i města, souběžně s růstem měst probíhá jeho vnitřní diferenciací:
 - *Nový svět (Amerika, Austrálie)* = vznik šachovnicovitých, pravidelně rozplánovaných měst,
 - *Evropa (města jsou polygenetické organismy)* = jádrem města je obyčejně staré město, které se postupně vylidňuje a mění se v centrum, v němž se lokalizují obchody, banky a ostatní služby (city); v místě bývalého opevnění vznikají široké ulice (bulváry), za nimiž leží čtvrtě vzniklé v 18. a 19. století; v jejich rámci zabírá rozsáhlé plochy průmysl, který je lokalizovaný zejména v blízkosti železničních tratí, řek a kanálů; s dopravními tepnami je spojený vznik skladové zóny; mezi průmyslovými čtvrtěmi se rozkládají obytné čtvrtě zastavěné obvykle činžáky; kromě toho vznikají též zvláštní vilové čtvrtě majetnějšího obyvatelstva apod.; ***město se rozšiřuje podél cest a železničních tratí, mezi výběžky podél dopravních os vznikají nezastavěné plochy (radiokoncentrická struktura)***;

Tab. 1: Vývoj počtu obyvatel měst ve světě v období let 1800 - 1950

Rok	Počet obyvatel světa (mil.)	Počet obyvatel měst s více než 5 tis. obyv. (mil.)	Podíl na obyvatelstvu světa (%)	Města se 100 tis. a více obyvateli	
				počet obyvatel (mil.)	podíl na obyvatelstvu světa (%)
1800	906	27,2	3,0	15,6	1,7
1850	1 171	74,9	6,4	27,5	2,3
1900	1 608	218,9	13,6	88,6	3,5
1950	2 400	716,7	29,8	313,7	13,1

Pramen: J. Beaujeu-Garnier, G. Chabot, 1963

– **Moderní město (Modern City)**

Modernizace průmyslového města se začala odehrávat *na sklonku 19. století* v USA (v Evropě o něco později) a byla důsledkem **dopravních inovací**. Jejich prostřednictvím se *změnil geografický model města*, dochází k *oddělení míst bydlení od míst práce*.

Inovace:

- zavedení elektrických tramvají,
- modernizace dopravního systému města rozvojem dopravních tangent (městské okruhy) kromě modernizace radiál.

Zavedení těchto inovací umožnilo přesun masy obyvatel na okraj zastavěných částí měst a *prodloužení dojížďkové vzdálenosti* do práce, za nákupy atd. Nástup **suburbanizace** – *jevu typického pro moderní město* (narozdíl od toho v období průmyslového města převládaly procesy koncentrace) - byl významně urychlen ve 20. letech 20. století nástupem *automobilismu* (J. Vance tuto změnu označuje jako „revoluci 20. let“).

– **Postmoderní město (Postmodern City)**

Současný vývoj moderního města charakteristický postupným *přerůstáním města do rozsáhlého městského regionu s mnoha různorodými částmi a funkcemi* (centrum, předměstí, nákupní centra, obchodní oblasti, ...) považují někteří autoři za projev **postmodernismu**.

Rozdíl od průmyslového města spočívá také v tom, že *tahounem rozvoje* již dnes v rámci moderního i postmoderního města již není průmysl, nýbrž *služby, investice do technologií* apod.

MECHANISMY KONCENTRACE × DEKONCENTRACE OBYVATELSTVA

Koncentrace obyvatelstva

Rychlá koncentrace obyvatelstva nastoupila v souvislosti s vynálezem **parního stroje** (přelom 18. a 19. století). Pára jako zdroj energie užívaný ve výrobě i dopravě měla výrazné **dostředivé tendence**.

Hlavním zdrojem paliva parních strojů se postupem doby stalo **uhlí** (nahradilo dřevo). Protože doprava paliva vždy zdražovala výrobu, stala se blízkost ke zdroji této nové energie jedním z významných činitelů vedoucích ke koncentraci hospodářských činností i obyvatel.

V rámci tohoto procesu ale působily i některé další **skutečnosti dané vlastnostmi parního stroje** – šlo zejména o:

- *pára se nejlevněji vyrábí ve velkém množství a energie musí být použita co nejblíže parního stroje* (maximální vzdálenost jednotlivých částí továren od parního stroje nemohla překročit 400 m – maximální vzdálenost, na níž bylo možné pomocí hnacích řemenů, hřídelí a převodů přenést vyrobenou sílu);
- čím více výrobních jednotek bylo v daném prostoru, tím efektivnější bylo využití tohoto zdroje energie => důsledek = *vznik velkých továren s mnoha zaměstnanci*;
- k pravidelnému zásobování továren uhlím bylo využito **parních lokomotiv** - z našeho pohledu platí teze, že *čím více továren se soustředí na jednom místě, tím snáze je lze obsloužit železnicí* => důsledek = *vznik městských průmyslových čtvrtí* s koncentrací továren, skladišť, železničních vleček a dalších průmyslových objektů;
- protože parní lokomotivy nemohly být hospodárně použity pro místní dopravu ve městech, *museli zaměstnanci nových továren bydlet v jejich blízkosti* (vlakem nemohly být využity k levné a snadné dopravě uvnitř měst) => důsledek = *vznik dosud nevidaných hustot domů a obyvatelstva*;
- v důsledku výše uvedeného města postupně přitahovala další a další průmysl, obchod i jiné hospodářské činnosti a s nimi opět nové a nové obyvatele => důsledek = *sebegenerující proces zvětšování a soustřeďování aktivit*.

Velké, hustě zastavěné a rychle rostoucí město s jediným centrem, kam se sbíhaly dopravní linky vděčí za svůj charakteristický tvar z velké míry dostředivým silám páry. Prakticky dodnes žijeme ve městech, jejichž radiokoncentrická struktura byla do značné míry zformována železnicemi v průběhu 19. století.

Začátky dekoncentrace

První fáze urbanizace byla těsně spjata s růstem průmyslu – s růstem počtu lidí pracujících v průmyslu. *Tento vztah se od přelomu 19. a 20. století začal pomalu uvolňovat – příčiny:*

- změny v *reprodukcii obyvatelstva* (snížení tempa růstu počtu obyvatel, navíc samotný proces urbanizace se blíží svému stropu),
- *technologické* změny (změny zdrojů energie, komunikačních, dopravních, technologií),
- *ekonomické* změny (změny struktury průmyslové výroby)
- *sociokulturní* změny (změny hodnotových orientací lidí, způsobu života, bydlení).

Důsledek = decentralizační a dekoncentrační účinky

Významné pro vývoj měst a sídelního systému byly změny, které vyvolalo:

- *využití elektrické energie, ropy, přírodního plynu* (snazší přenosnost do velkých vzdáleností, stejně výhodná použitelnost v malých i velkých závodech) => důsledek = *uvolnění geografické determinace průmyslu*;
- *využití elektromotorů v dopravě* – tramvaje a vertikální doprava (výtahy – domy s vyšším počtem podlaží) => důsledek = *změny vnitřní struktury města* (větší využití městského prostoru – oddělení bydlení obyvatelstva a pracovních míst);
- *zavedení elektrického proudu ve spojích* (vynálezy telegrafu, telefonu, ...) => důsledek = *pokles potřeby osobních kontaktů ve správě a obchodu, šíření městského způsobu života*;
- *vynález výbušného motoru a automobilu* – posílení významu silnic a silniční dopravy, průlom dosavadní nadvlády železnic => důsledky = *rozvoj průmyslu i mimo rovinatý terén* (schopnost nákladních automobilů překonávat větší výškové rozdíly), *změna prostorového uspořádání měst* (dekoncentrace - vznik předměstí, změna tvaru měst od radiokoncentrického – hvězdicovitého – uspořádání k městům se souvislejšími plochami zastavění – ovšem při nižších hustotách);

Největší změnou spojenou s osobními automobily (v Severní Americe i v Evropě cca od 20. let 20. století) bylo posílení tzv. **suburbanizace** (snížování počtu lidí bydlících ve vnitřních částech města a jejich stěhování do nových čtvrtí rodinných domů na okrajích a později i za okraje měst) => důsledek = **rozvolnění původně mnohem kompaktnějších měst.**

K dalším faktorům suburbanizace patřila *expanze obchodní a správní funkce center měst* (snížení počtu lidí bydlících v centrech), *promítání sociálních rozdílů a vertikální sociální mobility* (bydlení různých sociálních vrstev v různých částech měst).

- *hospodářský vývoj = relativní růst významu služeb a pokles významu výroby zboží* (současně v důsledku technického a technologického pokroku probíhal růst produktivity práce v průmyslu i v zemědělství) => změny struktury zaměstnanosti => **růst měst je vyvolán růstem počtu pracovních příležitostí ve službách** = výše uvedená úzká spojitost procesů industrializace a urbanizace se od počátku 20. století *uvolnila*.
- důsledkem všeho výše uvedeného bylo tedy *rozvolňování měst, rychlý růst předměstí a vznik městských aglomerací*, nicméně koncentrace obyvatelstva pokračovala, a to v měřítku celých **městských regionů** – městské regiony, často včetně menších měst

v okolí metropolí, *rostly, zvětšovaly počet obyvatel a stále přitahovaly průmysl a služby*. Novým rysem této fáze bylo ovšem „*vyprazdňování*“ *vnitřních částí měst, růst jejich okrajů a vnějších zón* (v souvislosti s tím i změny ve skladbě obyvatelstva, ve způsobu bydlení a života suburbanizovaných pásem apod.) – šlo o proces tzv. **metropolizace** (v evropských zemích probíhá zhruba až do konce 60. let 20. století).

Počátkem *70. let 20. století* nastal nepředvídaný a důležitý **obrat** v dosavadním vývoji celého osídlení – hlavní *znaky*:

- v západní Evropě došlo k *zastavení populačního růstu* (někde začal i úbytek), takže pro další růst metropolí prostě nebyli lidé, neboť zároveň začala klesat migrace obyvatelstva z venkova;
- **procesy koncentrace obyvatelstva do velkých měst a metropolitních oblastí se v podstatě zastavily a začala růst malá města** (výjimkou byly pouze některé jihoevropské země s méně rozvinutým průmyslem a velkým podílem obyvatelstva na venkově a v zemědělství – např. Řecko nebo Portugalsko) – v silně urbanizovaných zemích pokračovalo *vylidňování vnitřních i okrajových částí největších metropolí*;
- zároveň došlo ke *změně vztahů mezi regiony* – **zastavila se koncentrace obyvatelstva do starých rozvojových regionů a celkový vývoj směřoval k větší rovnoměrnosti** rozložení obyvatelstva v území;
- pokračující změny ve **struktuře pracovních příležitostí** = přeměna měst z měst průmyslových na města služeb (*postindustriální města*) - průmysl se začal v metropolitních oblastech nejdříve stěhovat z jejich vnitřních částí na periferie a později z metropolitních oblastí do malých měst v jiných regionech země – v řadě zemí došlo k tzv. *deindustrializaci*;
- zároveň dochází k významným změnám ve **vnitřní organizaci firem - rozpojení jednotlivých činností firem** = řízení, výzkum, vývoj a výroba se často soustřeďují na různých místech, přičemž velká města si zachovávala především řídicí složky a výzkum;
- v důsledku technologických změn, změn v organizaci odbytu a změn v názorech na řízení podniku se začíná *opouštět představa o výhodách plynoucích z ekonomie rozsahu* (čím větší série se vyrábí, tím může být výrobek levnější) a z tzv. **aglomeračních výhod** (blízkost k jiným průmyslovým odvětvím, k obslužným a obchodním službám, výzkumu atd. – jejich pokles nastal v souvislosti s *poklesem významu dopravních a komunikačních nákladů*) => v důsledku toho se *zvyšuje podíl malých firem* => **decentralizace a dekoncentrace průmyslové výroby** – průmysl může velmi dobře fungovat i v malých městech;
- dekoncentrace městského osídlení souvisí také s *rostoucí rolí služeb* - někdy se v této souvislosti hovoří o **terciarizaci společnosti** a jsou hledány její *důsledky na prostorové uspořádání společnosti* – studium těchto závislostí je složité, neboť služby představují nesmírně různorodý soubor aktivit, často s protichůdnými účinky (diferenciace mezi kategoriemi služeb).

Na základě uvedených tendencí a změn lze ve vývoji struktury osídlení rozlišit čtyři trendy:

- **desurbanizace** = *klesající význam městských aglomerací a rostoucí role území mimo ně*;
- **suburbanizace** = pokračující dekoncentrace uvnitř městských aglomerací (pokračující suburbanizace);
Oba uvedené procesy vedou k rozvolňování činností, budov, infrastruktury a lidí v suburbanizovaných prostorech – *vznik nové městské krajiny*, v níž se střídají přírodní prvky s obytnými územími, budovami nového průmyslu, administrativy, s nákupními

středisky, sportovními a rekreačními zařízeními a která je protkána množstvím komunikací pro auta = tzv. „*městská kaše*“, *regionální město*.

- ***hierarchizace (polarizace) regionů*** = *staré průmyslové oblasti* založené na bázi hutí, těžkého strojírenství, chemie, ... nebo v nichž byl soustředěn textilní průmysl, začaly upadat a v mnoha z nich průmysl zcela zanikl (Lotrinsko, Porúří) – města zde sice zůstala, ale ztratila mnoho obyvatel.
Ti, kteří zde zůstali, jsou na tom však z hlediska příjmů, kvality prostředí, vybaveností službami a infrastrukturou hůře než ti, kdo žijí v *nově vznikajících průmyslových regionech*, jejichž základnou jsou především výrobní služby a nová odvětví průmyslu – vzniká tak ***nová sídelně-regionální hierarchie a někdy také sociální a politické napětí*** mezi starými a novými průmyslovými oblastmi – příklady:
 - Německo (bohatnoucí jih × chudnoucí sever),
 - Anglie (Londýn × JV, průmyslové oblasti střední a severní Anglie),Kromě toho je možné zaznamenat vznik tzv. ***vnitřních periferií***, tj. oblastí jež nebyly v minulosti urbanizovány a ani dnes se nestaly novými rozvojovými regiony (část střední Francie, Galicie ve Španělsku, ...)
- forma „***urbanizace bez města***“ = přesouvání lidí s volnějším pracovním režimem a zároveň s dostatečnými příjmy (novináři, univerzitní učitelé, novináři, umělci, ...) *do vzdálenějších malých sídel* (venkovské domy, farmy, ...)

Urbanizace v socialistických zemích

Spor o to, zda hovořit o ***socialistické urbanizaci*** nebo o ***urbanizaci v socialistických zemích***.

Urbanizace v socialistických zemích probíhala odlišně v důsledku:

- *celospolečenského vlastnictví výrobních prostředků*,
- skutečnosti, že *o územním rozmístování výrobních i nevýrobních investic rozhodovali místo trhu plánovači*, pracující v institucích státního centrálního plánování – často se proto hovoří o tzv. „***řtzené urbanizaci***“.

Urbanizační procesy ve východní Evropě měly řadu ***specifických znaků*** (přestože měly také mnoho společného s urbanizací probíhající v nesocialistických zemích Evropy):

- *pomalejší růst hlavních měst, rychlý růst středně velkých a někdy i malých měst, zastavení (nerozvíjení) suburbanizace* (tento rys není zcela obecně platný) - důsledek plánovacích ideologií a ekonomických politik těchto zemí;
- *oslabení procesu vzniku velkoměstských regionů a polarizačních procesů* (menší hospodářské a sociální rozdíly mezi regiony);
- *relativní uzavírání jednotlivých administrativních regionů* (např. migrace, organizace dopravy apod. v bývalém ČSR na úrovni krajů);
- *specifické rysy vnitřní struktury jednotlivých měst* – menší pestrost, neekonomické zacházení s půdou, menší sociální marginalizace (vnitřní části měst často stagnovaly nebo dokonce chátraly, socialismus se „projevoval“ zejména na okraji měst výstavbou velkých uniformních a monotónních obytných souborů – sídlišť, socialistická města byla sociálně-prostorově smíšenější).

Od počátku 90. let 20. století se obě části Evropy oddělené dříve železnou oponou pomalu znovu propojují

znovu se stávají *jedným hospodářským a sociálním prostorem*, byť vnitřně diferencovaným. V případě realizace tohoto neobyčejně složitého a těžkého procesu dojde i k *postupnému srůstu „sídelní tkáně obou makroregionů* – takový vývoj již do značné míry probíhá, velká města střední i východní Evropy se stále více ekonomicky, dopravně a kulturně

propojují s městy a zeměmi západní Evropy. V proměnách jejich vnitřní struktury lze pozorovat jevy, které jsou analogií toho, co se děje na Západě.

Hlavní trendy působící na evropský systém osídlení a na města na sklonku 20. století jsou:

- nová technická revoluce spojená s prudkým rozvojem *telematiky* (ukládání a výměna informací),
- formování *nové sociální struktury* a také skladby *pracovních příležitostí* vlastní informační společnosti,
- formování *globální ekonomie*,
- *evropská integrace*, která vedle poměrně značného oslabování role národních států znamená zároveň posilování politického a často i ekonomického významu regionů a měst,
- růst významu *ekologických hnutí a ekologického vědomí*,
- nový rozvoj *ženského hnutí*.

V rámci procesů moderní urbanizace lze vyčlenit **čtyři fáze vývoje městských prostorových útvarů**:

▪ ***Proces koncentrace***

Fáze *soustředěného města průmyslového charakteru*, jež je charakteristická pro 19. a počátek 20. století v Evropě a Severní Americe. Počet obyvatel jednotlivých měst jen mimořádně překračuje milion obyvatel.

▪ ***Nástup procesu dekoncentrace***

Druhá fáze se vyznačuje vedle pokračující koncentrace také procesy dekoncentrace v rámci sídelních útvarů. Tuto fázi provází *vznik městske-průmyslových aglomerací*. Bodové městské útvary se transformují na městské aglomerace a ty se stávají základními uzly prostorové organizace života společnosti. V průběhu této fáze se městotvornými funkcemi stávají *i terciér a kvartér*. Největší městské útvary překračují milion obyvatel.

▪ ***Metropolizace sídelních útvarů***

V této fázi se vedle procesů typických pro fázi aglomerace zesilují i *procesy prostorové integrace*, a to ve dvou podobách:

- *procesy prostorové integrace* sousedních aglomerací, které vedou ke splývání těchto útvarů,
- *růst závislosti a funkčních vazeb* mezi aglomeracemi a velkými městy v rámci státu.

Prostřednictvím rozvoje dopravních a telekomunikačních technologií *nepředstavuje již překonávání vzdáleností ve fyzickém smyslu limitující faktor* přeměny sídelních útvarů. Vzniká tak silně integrovaný sídelní systém v rámci státu, městotvornými funkcemi jsou *hlavně terciér a kvartér*. Prostřednictvím metropolizace vznikají několikamilionové sídelní útvary.

▪ ***Megalopolizace sídelních útvarů***

V této poslední fázi procesy koncentrace a dekoncentrace ztrácejí význam. Při transformaci sídelních struktur začínají hrát roli především procesy *funkční a prostorové koncentrace*. Proces megalopolizace *překračuje hranice regionů i jednotlivých států* (zejména v rozdrobené Evropě). Megalopole mohou mít až několik desítek milionů obyvatel.

STAV URBANIZACE VE SVĚTĚ – ROZDÍLY MEZI REGIONY

Podíl obyvatelstva žijícího ve městech se na světové úrovni v průběhu posledních 200 let významně zvýšil (viz obr. x – naskenovat obr. 18.1, s. 239, Human Geography!!!)

Tempo urbanizace se přitom po celé období postupně zvyšovalo, nejvyššího tempa bylo dosaženo v druhé polovině 20. století (uvedená čísla odpovídají faktu, že za města jsou považována sídla s více než 5 tis. obyvateli – zcela náhodně a libovolně zvolená hranice):

- *svět* - 1950 = urbanizace dosahovala cca 29 %,
 - 2000 = cca 50 % (svět v současnosti dosáhl zhruba stejného stupně urbanizace jako Evropa před 50 lety),
- *Evropa* - 1950 = cca 50 %,
 - 2000 = cca 75 %

Tab. 2: Podíl městského obyvatelstva - kontinenty a makroregiony v roce 2003

Country or area	Mid-year population (thousands)	Density (pop/km ²)	Percentage urban
World	6 301 463	46	48
More developed regions	1 203 296	23	76
Less developed regions	5 098 167	62	42
Least developed countries	718 080	35	27
Africa	850 558	28	39
Eastern Africa	270 317	43	26
Middle Africa	100 583	15	37
Northern Africa	183 598	22	50
Southern Africa	51 678	19	56
Western Africa	244 381	40	41
Asia	3 823 390	120	39
Eastern Asia	1 512 321	129	44
South-central Asia	1 563 173	145	31
South-eastern Asia	543 193	121	40
Western Asia	204 703	43	65
Europe	726 338	32	74
Eastern Europe	300 264	16	68
Northern Europe	94 816	54	83
Southern Europe	146 365	111	67
Western Europe	184 893	167	83
Latin America and the Caribbean	543 246	26	77
Caribbean	38 692	165	64
Central America	142 275	57	69
South America	362 278	20	81
Northern America	325 698	15	78
Oceania	32 234	4	75
Australia/New Zealand	23 606	3	91
Melanesia	7 468	14	25
Micronesia	526	170	44
Polynesia	635	75	41

Pramen: 2002 Revision of the official United Nations Population Estimates and Projections

Tab. 3: Státy světa (větší státy, bez městských států) s největším podílem venkovského obyvatelstva v roce 2003

Country or area	Mid-year population (thousands)	Density (pop/km ²)	Percentage urban	Country or area	Mid-year population (thousands)	Density (pop/km ²)	Percentage urban
Belgium	10 318	338	98	Denmark	5 364	125	85
Western Sahara	308	1	96	Djibouti	703	30	85
Kuwait	2 521	142	96	Gabon	1 329	5	84
Iceland	290	3	93	Republic of Korea	47 700	482	84
Uruguay	3 415	19	93	Sweden	8 876	20	83
Israel	6 433	291	92	Brazil	178 470	21	83
Australia	19 731	3	92	Canada	31 510	3	79
Lebanon	3 653	351	91	Japan	127 654	338	79
Netherlands	16 149	395	90	Jordan	5 473	61	79
United Kingdom	59 251	243	90	Spain	41 060	81	78
Argentina	38 428	14	89	United States of America	294 043	31	78
Libyan Arab Jamahiriya	5 551	3	89	Oman	2 851	13	78
United Arab Emirates	2 995	36	88	Colombia	44 222	39	77
Germany	82 476	231	88	France	60 144	109	76
Venezuela	25 699	28	88	Cuba	11 300	102	76
Saudi Arabia	24 217	11	88	Norway	4 533	14	76
Chile	15 805	21	87	Mexico	103 457	53	75
New Zealand	3 875	14	86	Czech Republic	10 236	130	75

Pramen: 2002 Revision of the official United Nations Population Estimates and Projections

Z mapy urbanizace světa (měřeno podíly obyvatel žijících ve městech na celkovém počtu obyvatel daného státu, hodnocení vychází z dat z konce 90. let 20. století) vyplývá, že *vysokou mírou urbanizace se vyznačují zejména následující tradiční regiony:*

(obr. 18.6, s. 246-247, *Human Geography*)

- *západní Evropa,*
- *severní Amerika,*
- *Austrálie,*
- *Japonsko;*

nicméně vysoká urbanizace je charakteristická i pro některé jiné spíše *periferní regiony* – jde např. o:

- většinu států *Jižní Ameriky,*
- některé státy *střední Ameriky* (Mexiko, Kuba),
- některé *arabské státy* (Arabský poloostrov, Libye).

Bývalý SSSR

70 let trvajícím obdobím komunistické vlády a plánovitě industrializace *zvýšilo úroveň urbanizace ve většině států bývalého SSSR:*

- *nejvyššího* stupně urbanizace bylo dosaženo v Rusku (cca 73 %)
- *nejméně* urbanizovanou oblast představují střeadoasijské státy (hodnoty zde kolísají od 28 % v odlehlém a chudém Tádžikistánu po 56 % v silně rusifikovaném Kazachstánu).

Jižní Amerika

Vysoký stupeň urbanizace není charakteristický jen pro tři země jihoamerického „kornoutu“ (Argentina, Chile, Uruguay), ale např. i pro Brazílii a Venezuelu.

Na sklonku 90. let za svými sousedy výrazněji *zaostávaly* pouze vnitrozemské státy Paraguay a Bolívie, nicméně nejnižší hodnoty byly zaznamenány ve třech zemích na severním pobřeží – jde o státy Guyana, Surinam a Francouzská Guyana.

Subsaharská Afrika

Na konci 90. let zahrnovala oblast subsaharské Afriky *státy s nejnižším stupněm urbanizace na světě* – Etiopie, Rwanda, Burundi, Uganda, Nigérie aj.

Celkově lze konstatovat, že v tropické Africe se nachází jen několik zemí, v nichž stupeň *urbanizace překračuje 40 %* - jde o Gabon, Kongo, Senegal, Libérii, Côte d'Ivoire (Pobřeží Slonoviny) a Kamerun.

Jihoafriká republika dosahuje hodnoty 57 %, tato hodnota však musí být posuzována v kontextu velkých místních regionálních disparit – těžebně průmyslové jádro je vysoce urbanizované, zatímco zbývající území je převážně venkovské a podobá se tropické Africe.

Jihozápadní Asie a severní Afrika

Tento region vykazuje nápadné *kolísání úrovně urbanizace* – regionální rozdíly souvisí s *rozdílností národních ekonomik a kulturních podmínek*.

Střední Východ a Arabský poloostrov se vyznačuje *vysokou* úrovní urbanizace – situace souvisí s koncentrací ropného průmyslu v těchto oblastech. Na *jihu Arabského poloostrova* urbanizace dosud nedosáhla tak vysokého stupně, neboť industrializace a využívání energetických zdrojů zde dosud nezměnilo tradiční způsob života tak jako v Iráku nebo Saúdské Arábii.

Podobné odchylky lze pozorovat i při postupu směrem na *východ nebo západ* – za zmínku stojí nízká urbanizace chudého Afghánistánu a naopak vysoká urbanizace v Libyi, v zemi s bohatými ropnými ložisky.

Jižní Asie

Navzdory velkým městům jako je Bombaj, Kalkata apod. zůstává úroveň urbanizace v této oblasti *nízká*. Hlavním způsobem života zde zůstává *zemědělství* (a to včetně samozásobitelského), což se odráží v nízké urbanizaci – Indie, Pákistán, Bangladéš (ve všech zemích do 30 %).

Jihovýchodní Asie

Pomineme-li městské státy se 100 % městského obyvatelstva (Singapur, Hong Kong, Macao), vyznačuje se i tento region *nízkou urbanizací*. Hranici 50 % překračují kromě městských států už pouze Brunej a Malajsie, stupeň urbanizace ostatních zemí odpovídá spíše rozvojovému světu – nejvyšší hodnoty dociluje Indonésie (cca 40 %).

Východní Asie

V této oblasti patří k silně urbanizovaným územím Japonsko, Jižní Korea a Taiwan, *průměr regionu významně snižuje Čína*, kde stupeň urbanizace dosahuje necelých 40 %. Teze platí i navzdory řadě velkých měst, jejich počet obyvatel je však potřeba srovnat s celkovým počtem obyvatel, který v případě Číny činí 1,2 mld.

NEJVĚTŠÍ MĚSTA SVĚTA

Mapu stupně urbanizace jednotlivých států je vhodné porovnat s mapou, která ukazuje rozložení více než 300 měst s počtem obyvatel přesahujícím 1 milion. mapa (obr. 18.7, s. 248-249, **Human Geography**) ukazuje *koncentraci těchto měst* do oblastí:

- východní části Severní Ameriky,
- západní Evropy,
- východní Asie (zde zvláště Japonsko),
- naopak z mapy také zřetelně vyplývá nižší úroveň urbanizace v Africe.

Severní Amerika

V Severní Americe se rýsuje základ několika *megalopolitních oblastí*:

- Boston – Washington, D.C.,
- Chicago – Detroit – Pittsburgh,
- San Francisco – Los Angeles – San Diego,
- Montreal – Toronto – Windsor,
- postupně se utváří i megalopolis na *Floridě* (Miami – Fort Lauderdale – West Palm – Beach), zatím jde o nespojité území, zůstane-li však zachováno zdejší tempo procesu urbanizace, bude vznik megalopole poměrně rychlý.

Evropa

Významný megalopolitní prostor vzniká v *Anglii* v okolí *Londýna* – město je základem rozsáhlého populačního jádra s téměř 20 mil. obyvatel, přičemž v jeho těsném zázemí se nachází velká průmyslová města jižního Walesu a Midlands.

Na evropské pevnině patří k hlavním *městským regionům* zejména následující:

- v západním Německu v oblastech *Porúří a Porýní* (Düsseldorf, Essen, Köln),
- v *Belgii* oblast Bruselu a Antverp,
- v *Nizozemsku* se utvořila megalopolis nazývaná *Randstad* (doslova kruhové město), trojúhelníkový prostor zahrnující města Amsterdam, Rotterdam a Haag.

Z dalších *evropských aglomerací* stojí za zmínku:

- *Paříž*,
- rychle se rozvíjející skupinu měst v *severní Itálii* v Pádské nížině,
- *středoevropský komplex* táhnoucí se ze *Saska* (Německo) až do *Slezska* v Polsku (zejména zdejší hornoslezská oblast s centrem v *Katovicích*),

Kromě toho se v Evropě nacházejí i *velká města, jež ještě nejsou součástí rozsáhlejších městských regionů* – jde např. o města Moskva, Petrohrad, Madrid aj.

Budeme-li *celý urbanizovaný pás v Evropě* od britského Midlands po německé Porúří/Porýní považovat za *jeden celek, získáme megalopoli, jež svou rozlohou není významně větší než severoamerické megalopole*. Takovýto jednotící, ucelený pohled však vzhledem k státní rozdrobenosti Evropy není příliš obvyklý.

Megalopolizace mimo Severní Ameriku a západní Evropu proběhla už jen v **Japonsku**. Zdejší městské regiony:

- *Tokyo – Kawasaki – Yokohama*,
- *Osaka – Kobe – Kyoto*,

jsou ohromné a podél pacifického pobřeží ostrova *Honšú* rostou směrem k sobě.

Trendy postupující urbanizace jsou zřetelné i v ***jiných částech světa*** (např. *Johannesburg* v Jihoafrické republice leží v centru rozsáhlé oblasti obsahující řadu středně velkých měst provincie Witwatersrand), nicméně ***intenzita těchto procesů dosud mimo Severní Ameriku, západní Evropu a Japonsko nedosáhla tak obrovských rozměrů.***

Je zřejmé, že vysoký stupeň urbanizace nezbytně nevede ke vzniku konurbací a megalopolí – jako důkaz je možné uvést Austrálii a Argentinu

Tab. 4: Počet obyvatel největších měst světa v roce 1990, 1995 a 2000 (pořadí měst podle stavu v roce 2000)

Pořadí		Městský region	Stát	Počet obyvatel (v mil.)		
1990	2000			1990	1995	2000
2.	1.	Mexico City	Mexico	20,9	24,5	29,6
1.	2.	Tokyo-Yokohama-Kawasaki	Japan	27,1	27,9	28,7
3.	3.	São Paulo	Brazil	18,1	21,7	26,1
4.	4.	Seoul	South Korea	16,7	19,4	22,4
8.	5.	Calcutta	India	11,7	13,1	15,9
9.	6.	Mumbai	India	11,7	13,0	15,3
7.	7.	Shanghai	China	13,0	14,0	15,2
5.	8.	New York - New Jersey	U.S.A.	14,6	14,7	14,7
6.	9.	Osaka - Kobe - Kyoto	Japan	13,8	14,1	14,5
11.	10.	Rio de Janeiro	Brazil	11,4	12,8	14,3
14.	11.	Cairo	Egypt	10,0	11,2	13,2
10.	12.	Buenos Aires	Argentina	11,5	12,2	12,9
12.	13.	Moscow	Russia	10,4	10,7	11,1
13.	14.	Los Angeles Area	U.S.A.	10,0	10,4	10,7

Pramen: H.J. de Blij, A.B. Murphy, Human Geography (s. 250, tab. 18.1)

Vážený problém představuje skutečnost, že ***mnohá z největších měst světa se nacházejí v chudších státech.*** Do této skupiny patří z tab. 4 města:

- *Mexiko City,*
- *Šanghaj,*
- *Kalkata,*
- *Bombaj,*
- *Káhira,*
- z dalších velkých měst (jež nejsou o moc menší než města v tab. 4) lze uvést např. *Bangkok, Lima-Callao, Saigon-Cholon* atd.

Studie OSN odhadují, že v roce 2025 bude patrně 15 měst mít více než 20 mil. obyvatel, z nichž některá (Mexiko City, São Paulo, Šanghaj) se mohou blížít až 30 mil. Některé z těchto ohromných měst tak budou mít více obyvatel než některé megalopole v Evropě a v USA. Očekávaný růst měst v chudších oblastech naznačuje, že postupující urbanizace ještě na světě vyvolá řadu ***problémů,*** vznikne mnoho nových výzev, jimž bude potřebné v budoucnu čelit.

Údaje v tab. 3 také ukazují, jak ***rychle města v chudších státech rostou*** ve srovnání s konurbacemi a megalopolemi v bohatších zemích – viz např.:

- *pokles New Yorku* z 5. na 8. místo mezi roky 1990 a 2000,
- *pokles Osaky - Kyota* z 6. na 9. místo mezi roky 1990 a 2000,
- *posun Kalkaty* z 8. na 5. místo mezi roky 1990 a 2000,

- *posun Bombaje z 9. na 6. místo mezi roky 1990 a 2000,*
- *města Bombaj a Kalkata dohromady v průběhu 90. let získala rámcově 8 mil obyvatel, Tokio a New York pak dohromady jenom necelé 2 mil. obyvatel.*

Lidé se stále stěhují z venkova do měst, přestože tamní „pull factors“ jsou spíše zdánlivé než reálné. Zejména v méně rozvinutých oblastech prostřednictvím těchto migračních pohybů vznikají ve městech a na jejich okraji ***slumy***, *zóny jednoduchých obydlí přeplněné lidmi, často bez kanalizace a ostatní základní infrastruktury.* Bytová výstavba jednoduše nestíhá tempo přírůstku nových obyvatel.

Navzdory nepříznivým životním podmínkám však *města v chudých oblastech nepřestávají obyvateľstvo vábit – nejrychleji rostoucími městy* (a tudíž nejrychleji se zvyšujícím stupněm urbanizace) se vyznačuje:

- *Afrika,*
- *jižní Asie,*
- *vnitrozemí východní Asie,*
- *Jižní a Střední Amerika.*

Jedním z nejzákladnějších rysů rychle rostoucích měst v méně rozvinutých zemích patří obrovské ***kontrasty***, které se ve městě vyskytují – na jedné straně velké bohatství a kousek od něho chudé, přeplněné slumy.

Naproti tomu města v *Severní Americe, jižní části Jižní Ameriky, Austrálii a v západní Evropě rostou jen pomalu, rostou-li vůbec* (suburbanizace, desurbanizace).